

In memoriam Nils Rudolf Århammar 1931-2022

Oebele Vries

Op 29 oktober 1976 die it waarmantsje Gurbe op ‘e foarside fan de Ljouwerter Krante de folgjende útspraak: “Al hwa’t wend is Sweedsk to spreken hoecht him op it Frysk Ynstitút net to forbrekken”. Dyselde deis waard yn dyselde krante ûnder it kopke “Hoogleraar Fries heeft de Zweedse nationaliteit” bekend makke dat Nils Rudolf Aarhammer – bedoeld wie fansels Århammar – beneamd wie ta de nije heechlearaar Frysk oan de Ryksuniversiteit fan Grins. Oant 1988, dus tolve jier lang, hat dizze Sweedske frisist de Grinzer learstoel foar Fryske taal- en letterkunde en net te ferjitten Goatysk beklaaid. Dat brocht mei dat er doe ek redakteur wie fan dit tydskrift.

Op 10 jannewaris fan dit jier is Århammar ferstoarn. Syn libben en betsjutting is al op hiel wat plakken neigien. Ik wol hjirre, nei it jaan fan in koart oersjoch fan syn wittenskiplike karjêre, yngean op syn Grinzer jierren. Århammar waard op 7 augustus 1931 berne yn Stora Malm (Södermanland, Sweden). Hy studearre Dútsk oan de universiteit fan Uppsala. Syn learmaster dêr, prof. Ernst Löfstedt, wist him en ek noch inkelde oare studinten – ien fan har wie Bo Sjölin – op it spoar te setten fan it Frysk. Århammar syn spesjalisme waard it Eilân-Noardfrysk. Nei de nedige omballingen – hy waard earst oansteld as wittenskiplik assistint yn Kiel en letter yn Marburg – behelle er yn Uppsala yn 1966 de graad fan lisinsjaat. Hoewol’t dy min ofte mear oerienkomt mei de doktorsgraad, mocht er him dochs net doktor neame. Nettsjinsteande dat ferliende de universiteit fan Marburg him yn 1974 de habilitaasje (in yn Dútslân needsaaklik soarte fan twadde promoasje foar wa’t ambysje hat om heechlearaar te wurden) en wol op it fakgebiet fan de ‘Germanische Philologie mit besonderer Berücksichtigung des Friesischen und Niederdeutschen’. It gie om in kumulative habilitaasje, dat wol sizze net op grûn fan in monografy, mar fan al earder ferskynde publikaasjes fan hege kwaliteit. Ien en oar brocht mei dat Århammar by syn komst nei Grins de betiizjende titel ‘fil. lic. habil.’ fierde. Nei syn Grinzer tiid wie er oant syn pensjonearring noch direkteur fan it Nordfriisk Instituut en heechlearaar yn Flensburg.

Århammar syn Grinzer jierren ha net maklik west. It begûn al mei syn beneaming. Twa sterke kandidaten, Tony Feitsma en de al sûnt in tal jierren

oan it Frysk Ynstitút ferbûne Bo Sjölin, waarden ôfwisd, wêrnei't Ârhammar, dy't 'ôfhâldend' solsitearre hie en dêrom earst net oproppen wie, by einsluten de beneaming krige. Tusken him en de beide ôfwisde kandidaten soe dêrnei altiten spanning bestean bliuwe. Dêr kaam noch wat by. Yn Kiel wie op itselde stuit in nije learstoel Frysk yn oprjochting, dy't alhiel op him tasnien wie. Dêr waard ferbjustere reagearre. Twa jier letter gie dy learstoel nei Sjölin.

It Frysk Ynstitút yn Grins wie yn 1976 in plak dêr't it ûndersyk absolute prioriteit hie. Sintraal stienen twa grutte wurdboekprojekten, dy't noch troch de earste heechlearaar Frysk, Jelle Brouwer, opset wienen: it Aldfryske en it Midfryske. Sels naam Ârhammar noch in eigen wurdboekprojekt mei, dêr't de Mainzer Akademie der Wissenschaften him yn 1968 mei belêste hie: it Helgolanner Wurdboek. It die al gau bliken dat it in poepetoer wie om dy trije mânske projekten geande te hâlden. Der rûnen op it Frysk Ynstitút dan wol mar leafst fjouwer meiwurkers om, mar echte leksikografen sieten dêr net ûnder.

Fansels moasten der ek kolleezjes jûn wurde. Ârhammar naam dy foar Aldfrysk en Goatysk op 'e noed en ek de troch him yntrodusearre nije fakken dialektology en Noardfrysk. Wat it der net makliker op makke wie dat fan him ferwachte waard dat er kolleezje joech yn it Nederlânsk of it Westerbouwersk Frysk, talen dy't er yn it earstoan net of mar kwalik mûnling behearske.

Yn 1976 waard Ârhammar ynhelle as heechlearaar-direkteur fan in fierhinne autonoom Frysk Ynstitút. In jier letter feroare der lykwols fan alles, want doe stelde de fakulteit fakgroepen yn, dy't oan in strak reglemint bûn wienen. Wat oan dy tiid ta it Frysk Ynstitút west hie, dat waard no de fakgroep Fryske taal- en letterkunde. Earst like der faaks noch net iens sa folle te feroarjen, mar al rillegau waard dúdlik dat it fakulteitsbestjoer in skalk each hie op 'e lytse, foaral op ûndersyk rjochte fakgroepen. Yn 1983 kaam de klap: doe brocht de fakulteit de fakgroepen Frysk en Nedersaksysk mei it lânbouhistoarysk ûndersyksynstitút NAHI en noch wat histoarysy fan de fakgroep Skiednis ûnder yn de nije fakgroep Regionale en Agronomisch-Historische Studiën. De fakulteit seach wol yn dat dat in kroade mei kikkerts wie, dat dêrom pleatste se de nije fakgroep de earste twa jier ûnder strang tafersjoch. Sa waard net Ârhammar ta fakgroepsfoarsitter beneamd, mar de dekaan, de semitist Han Drijvers. Dêr kaam noch by dat de krekt beneamde direkteur fan de Fryske Akademy Lammert Jansma yn de nije fakgroep, alhiel te'n ûnrjochte, in bedriging foar syn eigen ynstelling seach.

Dat kaam de ferhâlding mei de Akademy, dy't ûnder Jansma syn foargonger Klaas de Vries alderbêst west hie, fansels net te'n goede.

Ârhammar hie him al sûnt 1978 foar de Fryske Akademy ynset as foarsitter fan it Nammekundich Wurkferbân. Yn 1982 waard er op foardracht fan dat wurkferbân keazen ta lid fan it Algemien Bestjoer fan de Akademy. Dêr fersette er him fûl tsjin Jansma syn útstel om de fiertaal fan it Wurdboek fan de Fryske Taal op it lêste momint noch te feroarjen fan Nederlânsk yn Frysk. Hoewol't er yn it bestjoer de iennichste wie dy't as ekspert op it mêd fan de leksikografy beskôge wurde koe, waard der net nei him harke. It hoecht jin gjin nij te dwaan dat er him nei ien perioade fan fiif jier net wer kiesber stelde.

It wurdboekwurk op it Frysk Ynstitút rekke ûnderwilens mear en mear yn tsjok waar. It fakulteitsbestjoer begûn nammentlik fraachtekens te setten by langrinnende wurdboekprojekten. Dy soenen net langer oan in universiteit thús hearre. In oare tebeksetter wie dat de Mainzer Akademie it Helgolanner wurdboekprojekt stilsette. It wie oars net sa dat Ârhammar stilsitten hie, want hy wie folop trochgien mei it ôffreegjen fan ynformanten op Helgolân om taalmateriaal foar it takomstige wurdboek te sammeljen. Yn 1979 trof him lykwols in swiere slach. Doe ferstoar syn bêste ynformante, Maria Leitgeber-Dâhn, dy't oer in rike wurdskat beskikte en boppedat hiel goed fertelle koe.

Der wienen ek ljochtpuntsjes. Ien dêrfan wie de beneaming fan Hermann Niebaum ta heechleaar Nedersaksyske taal- en letterkunde yn 1984. Mei dy *collega proximus* koe Ârhammar it bysûnder goed fine. Datselde jiers waard er frege as presidint fan de seksje foar Germaanske talen fan it grutte, mei stipe fan de Unesco opsette taalprojekt 'Atlas Linguarum Europae', in funksje dêr't er tige mei op it skik wie. En net fergetten wurde mei dat er yn syn Grinzer tiid troud is mei in frou dy't him yn syn wurk foar it Helgolanner wurdboekprojekt oer alle boegen stipe en bystie.

By alle drokte dêr't Ârhammar by syn komst nei Grins mei konfrontearre waard, is it hâlden fan in oraasje der by ynsketten. Wol hat er yn syn Grinzer tiid fjouwer kear promotor west. Ta de wittenskiplike 'Nachwuchs' dy't er yn Grins oplaat hat, hearre twa lettere heechleararen Frysk, Jarich Hoekstra en Arjen Versloot.

Begjin 1988 brocht it fakulteitsbestjoer in nota út dêr't ûnder mear yn útsteld waard om de heechlearaarsplakken Frysk en Nedersaksysk op termyn gear te foegjen ta ien learstoel foar 'Friese en Nedersaksische talen en culturen' en boppedat in nije stúdzjerjochting mei deselde namme yn te stellen. Troch in fûleindige tsjinaksje fan heechlearaar, stêf en studinten slagge

it om it fakulteitsbestjoer te bedobjen ûnder de protesten. Århammar sels wist 25 foroansteande bûtenlânske germanisten sa fier te krijen dat se har hantekening ûnder in protestbrief setten. De aksje hie sukses: it heechlearaarsplak Frysk waard net oantaast en ek de stúdzjerjochting oerlibbe de slach. De hektyk wie noch mar krekt oer doe't Århammar syn meiwurkers meidielde dat er syn heechlearaarsplak yn Grins oerjoech om no fierdersoan syn bêste krêften oan Noardfryslân te jaan.

Ta beslút moat sein wurde dat Århammar yn syn Grinzer jierren beslist te min wurdearring krige hat. Hoefolle minsken soenen doe trochhân ha wat foar grut frisist de Grinzer universiteit yn 1976 ynhelle hie: de earste histoarysk taalkundige sûnt de yn 1941 ferstoarne Theodor Siebs dy't alle Fryske taalfarianten net allinnich oersjen, mar ek analysearje koe. In man dy't te folle gelearde wie om him as heechlearaar Frysk op syn plak te fielen oan in Nederlânske universiteit yn in tiid dat it fak dêr mear en mear ûnder druk kaam te stean.

*Fryske Akademy
Ljouwert*